

OLIGOTRICHUM INCURVUM LINDB. IN DRENTÉ EN FRIESLAND

door

R. VAN DER WIJK.

Dit mos heb ik voor het eerst in Oct. 1927 te Bakkeveen in Friesland, dicht bij de grens van Drente gevonden. Het groeide daar in een uitgestoven vlakke, waarvan de bodem lager lag dan de heide. Het zand was opgewaaid tot de omringende zandduinen. De plantjes groeiden elk apart, maar vrij dicht bijeen in grote groepen, die ongeveer cirkelvormig waren en wel tot een meter middellijn bezaten. Zo'n groep was iets bolvormig, in het midden wat hoger dan aan de kanten door het vastgehouden zand. Het vormde in de vlakke de enige vegetatie, we hadden dus met een pionier te doen.

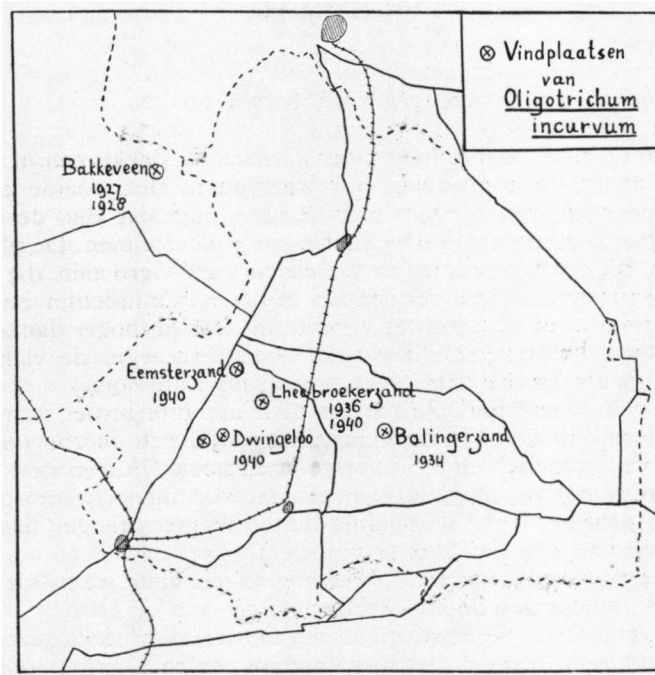
Ieder plantje had een onvertakt stengeltje, dat ongeveer 2 cm hoog was, en aan de basis bruinrood, evenals de zich hierbevindende bladen. Dit gedeelte bevond zich onder het zand. Alleen de toppen der plantjes staken enige mm boven het zand uit en waren groen. Bij het opgraven bleek, dat lange, witte, rhizoidenstrengen naar alle kanten in het zand doordrongen, sommige waren wel 10 cm lang. Met moeite was het zand van de plantjes te scheiden, we hadden dus een zandbinder eerste klas in handen.

Voor een juiste determinatie zijn kenmerkend de ongezoomde bladen, die niet in een hyalien glashaar of een rode stekel eindigen. De bladtop is nl. enigszins kapvormig samengetrokken. Verder zijn de lamellen aan de ventrale zijde van het blad tot de nerf beperkt, ze lopen niet recht van de basis tot de bladtop, maar in een golvende lijn. Aan de dorsale kant van het blad zijn nog rudimentaire lamellen waar te nemen, maar enkel in de nabijheid van de bladtop.

Deze eerste vondst, waarvan ik melding gemaakt heb in *Annales Bryologici* I (1928), is later door twee andere gevolgd en wel op ongeveer overeenkomstige plaatsen nl. in het Balingierzand (1934) en in het Staatsnatuurmonument Lheebroekerzand (1936). In beide gevallen als pioniersvegetatie in een uitgestoven zandvlakte.

Het voorkomen van *Oligotrichum incurvum* in Drente, is daarom zo merkwaardig, omdat dit mos in buitenlandse flora's vermeld wordt als subarctisch en alpien. Zo vinden we het veel in Fennoskandinavië

en wel vnl. in Noord-Zweden en Finland (vgl. BROTHÉRUS, die Laub-moose Fennoskandias, blz. 590). Bovendien is het een vrij algemeen mos in de Alpen, in de Duitse Middelgebergten, in de Ardennen en in de gebergten van Groot-Brittannië. Steeds komt het daar echter niet lager dan 300 m boven de zeespiegel voor. Zo vermeldt HERZOG

voor Baden: „An feuchten Sandplätzen in der alpinen und subalpinen Region”. RÖLL vermeldt voor Thüringen: „von 710—978 m”. FAMILLER voor Beieren: „Auf kalkarmen Sand- und Tonboden von der Bergregion bis in die Alpenregion 300 —2800 m”. RABENHORST vermeldt als laagste vindplaats: „bei Passau, 400 m, in den Sudeten 750 m”. BRAITHWAITE geeft aan: „Bare declivities and sandy grounds on mountains Scotland, Wales, N. of England, Ireland”. Alleen MÖNKEMEYER vermeldt een overeenkomstige vindplaats als in Drente. Hij schrijft: „In höheren Lagen unserer Mittelgebirge, selten in der Ebene: Lüneburger Heide (TIMM, 1906)”.

Wat het voorkomen van sporekapsels betreft, vindt men steeds vermeld, dat deze in de hogere gedeelten der gebergten en in Noord-

Europa vrij veelvuldig worden aangetroffen, maar dat ze in Duitsland niet zijn waargenomen beneden 1300 m. De exemplaren in Bakkeveen en Drente waren ook alle steriel.

In 1927 heb ik de mogelijkheid verondersteld, dat we hier met een subarctisch glacialrelikt te doen hadden. Onder de hogere planten vinden we in Drente ook dergelijke relikten, zoals *Trientalis*, *Cornus suecica*, *Arnica montana*, *Lycopodium annotinum* (ook in Bakkeveen gevonden).

De latere waarnemingen hebben deze veronderstelling niet kunnen bevestigen. De nieuwere gegevens wijzen op een vrij grote, dus plotselinge uitbreiding van dit mos in Drente. Ik heb nl. in de zomer van 1940 *Oligotrichum* op nog meer plaatsen in Drente gevonden en daarbij waren twee vindplaatsen, waarvan ik met zekerheid kan zeggen, dat het mos er vier jaar geleden nog niet aanwezig was. In 1935 zijn namelijk in Dwingeloo als perceelscheiding op twee plaatsen, die een paar kilometer van elkaar verwijderd zijn, vrij brede greppels gegraven. Deze vertoonden in het eerste jaar in het geheel geen vegetatie. In 1940 echter vond ik in deze greppels naast *Polytrichum*-soorten op verschillende plaatsen massa-vegetatie van *Oligotrichum incurvum*. Ze zaten hier niet in los zand, maar meestal in vaste, iets lemige grond. Ze moeten zich dus hier in de laatste vier jaar gevestigd hebben. In de zandstuivingen, die in de buurt van de greppel voorkomen, heb ik in vorige jaren nooit *Oligotrichum* waargenomen. Ik heb ze ook dit jaar aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, maar het is me niet gelukt buiten de greppels ook maar één exemplaar van *Oligotrichum* te vinden ¹⁾.

Door deze vondst verrast heb ik nog enkele andere zanden in de buurt van Dwingeloo doorzocht: het Oosterzand bij Havelte leverde niets op, maar in het Eemsterzand, ten Oosten van de kalkzandsteenfabriek „Albino” trof ik het mos opnieuw aan en wel op twee plaatsen: in een uitgestoven zandvlakte, zoals in Bakkeveen, en in massa-vegetatie aan de lemige oevers van de grote met water gevulde gaten, die ontstaan zijn door het uitgraven van het leem voor de fabriek. Daarna heb ik nog eens op Lheebroekerzand gekeken, met het verrassende resultaat, dat het mos zich daar sinds 1936 geweldig had uitgebreid. De gehele laagte om hoogte 18,4 was nu groen, bezet met hele stukken van *Oligotrichum incurvum*, maar daartussen had nu ook *Polytrichum piliferum* vaste voet weten te krijgen.

Uit het bovenstaande blijkt ten duidelijkste, dat het mos zich in Drente uitbreidt. Het lijkt me daarom onwaarschijnlijk, dat het mos al jaren in Drente heeft gegroeid. Dan zou het steeds over het hoofd

¹⁾ In het voorjaar 1941 vond ik in deze greppels exemplaren met antheridiënbekertjes. Kapsels heb ik echter nog niet gezien.

zijn gezien, iets wat ik van de bryologen der vorige eeuw niet kan veronderstellen, gezien hoeveel ze, blijkens het herbarium der Ned. Bot. Ver., in Drente verzameld hebben. Er blijft dan over te veronderstellen, dat dit mos door toevallige omstandigheden voor een twintigtal jaren in Drente is terechtgekomen, misschien uit Duitsland overgebracht door heidevogels. Het heeft dan in Drente blijkens zijn uitbreiding, een geschikte groeiplaats gevonden. Maar dit laatste blijft raadselachtig, omdat de plant toch in Duitsland vrijwel uitsluitend in de hogere streken voorkomt.

Hoe dit ook zij, we kunnen niet meer zeggen, dat *Oligotrichum incurvum* niet tot onze mosflora behoort. Op bijgaand kaartje heb ik de vindplaatsen met de jaren aangegeven. Er zijn nog veel meer plaatsen in Drente, waar het mos zou kunnen groeien. Ik verzoek daarom de bryologen op dit mos te letten. Het zou me niet verwonderen, als het aantal bekende groeiplaatsen zich in de eerstvolgende jaren nog belangrijk uitbreidde.
